

8 VÝVOJ STRUKTURY KNIHY 15. AŽ 19. STOLETÍ – TEXT (INCIPIT, EXPLICIT, ČLENĚNÍ TEXTU, TITULNÍ LIST A JEHO SKLADBA A RÁMCOVÉ ČÁSTI)

Již několikrát jsme se dotkli skutečnosti, že formální rysy tištěné knihy se ustalovaly v dlouhém procesu mezi polovinou 15. a počátkem 16. století, ba v některých specifických rovinách i později. Zpočátku šlo o proces pomalý, poněvadž prvotisky svým vzezřením napodobovaly rukopisně tradované knihy. Profesionální iluminátoři na volná místa doplňovali malované a zlatené iniciály, k volným okrajům sazby připojovali vegetativní droalerie a rubrikátoři pomocí červených rubrik vizualizovali text, ještě nečleněný odstavci a východovými řádky. Nápodoba rukopisů se však neuzavírala jen těmito vnějškovými doplňky. Nejstarší prvotisky neměly předně titulní list a tak jako v rukopisech byly nejdůležitější informace o autorovi či názvu díla včleněny dle středověké tradice do **incipitu** (z lat. počíná se), tištěného většinou atraktivní červenou barvou. Sazeči již před polovinou 60. let 15. století ve snaze po emancipaci tištěné knihy odtrhávali incipity od počátečních slov vlastního textu a na první potištěné stránce je osamostatňovali do podoby generálního nadpisu. Z incipitů dílčích pasáží se souběžně počaly vyvíjet vizuálně zdůrazněné nadpisy kapitol. Proces, v němž tradiční podoba incipitů pozvolně zanikala, byl však podmíněn konstitucí titulní strany. Ta se však prosazovala pomalu, neboť ještě na počátku 16. století byly u nás i v zahraničí setrvačně vyráběny publikace bez titulního listu, jejichž název měl pořad incipitovou formu, např. *Kniha nábožná, jenž slove Barlaam ... počíná se takto* (Plzeň 1504).

Opakem incipitu je **explicit** (z lat. liber explicitus est = kniha je u konce) neboli kolofon (z řec. vrcholek). Většinou jde o významově zatížený text připojovaný dle středověké rukopisné tradice na konec tištěné knihy. Význam spočíval v tom, že přinášel relevantní údaje (např. jméno autora, název díla, místo tisku, dataci tisku, jméno tiskaře či nakladatele). Tím vlastně předjímal identifikační funkce geneticky mladší titulní strany, zejména její názvovou část a samostatné impresum. Nejstarší tištěný explicit obsahuje *Psalterium cum cantis* (Mainz 1457) z dílny Johanna Fusta a Petera Schöffera st. Zde i v některých jiných nejstarších explicitech tištěných knih býval čtenář s hrdotí také informován, že kniha byla rozmnožena díky vynálezu knihtisku a písmolijectví, anebo že tiskař dokáže v jednom dni vyrobit tolik, kolik nebylo možno opsat ani za jeden rok. V Čechách byl první explicit připojen k prvotisku *Statuta synodalia* arcibiskupa Arnošta z Pardubic (Plzeň 1476).

Již nejstarší tiskaři 15. století však zjistili, že první list knižního bloku je zbytečně vystavován velkému mechanickému nebezpečí, a při obchodování nadto ještě znesnadňuje rychlou identifikaci knihy. Proto sazbu počátečního textu vyřazovali tak, aby první list zůstal prázdný a fungoval jako ochrana první potištěné strany. Přílišná šetrnost postupně přiváděla německé a italské sazeče již před polovinou 60. let k dalšímu vylepšení. Na prázdnou lícovou plochu vstupního listu počali umísťovat osamostatněný incipit. Tak vznikl **titulní list** s alespoň částečně řešenou titulní stranou. V Čechách se tato praxe ujala na Korandově *Traktátu o velebné a božské svátosti oltářní* (Praha 1493). Je nasnadě, že v průběhu desetiletí se z titulního listu stala charakteristická vstupní část tištěné knihy s informačním, estetickým a ochranným významem. Rub titulního listu zůstával zpravidla prázdný. Tím bylo dosaženo nutné vizuální pauzy mezi předcházejícími titulními údaji a následujícím textem (rámcovými částmi knihy). Počátek vlastního textu se na rub dostával až do 17. století jen ojediněle, např. u novinových letáků a jiných komerčně orientovaných brožur, které šetřily papírem. Strach z prázdnoty nutil zvláště menší a méně zkušené tiskárny, aby i rub titulního listu zatraktivnily ilustrací, vhodným citátem či alespoň reklamními verši. Od počátku 17. století byla rubová strana titulu jedním z míst, kam sazeč vsouval text o proběhlé cenzuře. Sem také kupříkladu u knižních dizertací anebo kázání pokračoval dlouhý barokní název, jemuž titulní strana nepostačovala. Narůstající množství názvových, původcovských a dalších doprovodných údajů spolu se silící oblibou rozměrného vyznačovacího písma tak přivedly tiskárny 17. a 18. století k zavedení titulu, který byl efektně otištěn na dvoulist čili přes dvě protilehlé strany. U rozměrnějších publikací se tou dobou uplatnily i specifické informační doplňky souhrnně pojmenovávané jako vedlejší názvy. Ty mají charakter **předtitulu**, což je zkrácená verze údajů převzatých z titulní strany na líc předsunutého listu, dále **protitulu**, který na protilehlé straně doplňoval údaje k názvu díla, a konečně **vnitřního titulního listu**, jehož posláním bylo opticky rozřadit kompozičně ucelené části rozsáhlejší publikace.

Lícovou část titulního listu pojmenováváme termínem **titulní strana**. Informační a estetický potenciál textových, dekorativních a ilustračních složek jakož i jejich grafické uspořádání podstatně přispěly k emancipaci tištěné knihy. Nejstarší publikace vzniklé na sever od Alp s úplnou titulní stranou, uvádějící nejen jméno autora a název díla, ale i úplné impresum, vyšly z lipské dílny Wolfganga Stöckela roku 1500. Titulní stranu opatřenou dle Stöckelova vzoru vůbec nejstarším domácím impresem vysadil Mikuláš Bakalář pro *Kroniku o narození velikého Alexandra Makedonského* (Plzeň 1513). **Názvy děl** měly zpočátku popisný ráz, poněvadž se snažily reklamně postihnout obsah textu. Většina názvů je tak konstruována dvousložkově, kdy první část sestávala z obsahového

pojmenování, a druhá, uvozená spojkami „aneb, čili, sive, das ist“, mnohohlavně vysvětlovala obsah knihy. Např. česká verze Mattioliho spisu z roku 1562 byla nazvána „Herbář jinak Bylinář velmi užitečný a figúrami pěknými i zřetelnými podlé pravého a jako živého zrůstu bylin ozdobený i také mnohými a zkušenými lékařstvími rozhojňený, ješto takový nikdá v žádném jazyku prvé vydán nebyl“. Čtenářův zájem často podněcoval topos úvodního adjektiva názvu, ohlašujícího dílo jako literární či zpravodajskou novinku. Tak kupříkladu většina zpravodajských relací či kronik byla označována slovem „nová“, avšak v mnoha případech šlo jen o reklamní trik. Abstraktních názvů se v masovém měřítku dobralo až písemnictví počátku 20. století.

Hovoříme-li o pravidelných textových součástech titulní strany, nesmí být vedle autora a názvu opomenuto **impresum** čili ustálená forma údajů přitisknutých na spodní část titulní strany či jednolistu. Údaje zde prezentovaly místo tisku (příp. místo vydání), tiskaře, dataci tisku a a jméno (adresu) nakladatele a knihkupce. Na titulních stranách se impresorské údaje objevují díky benátskému tiskaři Erhardu Ratdoltovi zhruba od poloviny 15. století. V Čechách uvedl výrobní údaje na titulní stranu snad poprvé Mikuláš Bakalář v *Kronice o narození velikého Alexandra Makedonského* (Plzeň 1513). Toto impresum zní „v Plzni od Mikuláše Bakaláře léta od narození Pána našeho Ježíše Krista tisícího pětistého třináctého“.

Poněvadž o tiskaři, nakladateli a knihkupci jsme mluvili v jedné z minulých přednášek, teď se zastavíme pouze u impresorských údajů lokačních a datačních. Cizojazyčné publikace 15.-18. století uváděly **místa tisku** latinizovanou genitivní formou, např. Argentorati – Strassbourg, Augustae Vindelicorum – Augsburg, Monachii – München, Prostantiae – Prostějov apod. (základní orientaci po latinských tvarech měst a míst poskytuje Graesseho *Orbis latinus*). Vedle názvu města obsahovalo impresum často i pomístní označení sídla živnosti, např. „In Lacu“ čili „Na Lúži“ (Mikuláš Konáč z Hodiškova), „U tří kozlů v ulici K mostu“ (Jan Michal Samm). Některá toponyma v impresech zastupovala oficiální název města, a záměrně nebo bezděčně tak napomáhala k utajení dílny, např. „in Monte liliorum“ (část Lulče, kde stála dílna Kašpara Aorga) či „in Monte Oliveti“ (část Litomyšle, v níž pracoval Pavel Olivetský z Olivetu). Několikrát jsme v průběhu přednášek narazili na pokles osvětové a kulturní prestiže tiskáren, zaviněný růstem a kumulací nakladatelské sféry. Není proto divu, že se tato skutečnost odrážela také v impresorských údajích. Měl-li nakladatel svou firmu v jiném městě než tiskař, informace o místě vytištění byla v impresech od 18. století postupně nahrazována **místem vydání**.

Další složkou impresa je **datum vytištění** (vydání) díla. Většina prvotisků a paleotypů udržovala po vzoru středověkých rukopisů církevní dataci vyjádřenou denním datem. Musíme však pamatovat na odchylky, které přinášejí různé výpočty letopočtů od stvoření světa. Epochou byzantské éry byl den 1. září 5509 př. Kr. (tak datovány cyrilské a hlaholské tisky do 18. století), epochou židovského letopočtu od stvoření světa je 7. říjen 3761 př. Kr. (tak datovány hebrejské tisky). Při převádění je pak nutno od roku udaného v impresu odečíst příslušný rok epochy. Jinou zvláštností je kalendář platící v revoluční a proticírkevně naladěné Francii od 22. září 1792 (rok I) do 31. prosince 1805 (rok XIV). K převodu církevní a jiné speciální datace je nutno použít zvláštních příruček (Josef Emler, Gustav Friedrich, Vladimír Jan Sedlák a nově Marie Bláhová).

V první třetině 16. století počal složitý způsob datace typu „léta Božího tisícího čtyřstého osmdesátého devátého tu sobotu po svatém Martině“ (= 14. listopadu 1489) pomalu ustupovat a datování výroby se v impresech zjednodušilo na pouhý letopočet, sestavený z arabských či římských číslic. Datum přípravy a vlastního tisku bývá často zveřejněn na dvou a více místech publikace, totiž v impresu, explicitu a případně i v rámcových částech. Údaje se pak nejednou lišily, poněvadž tisk nebyl ukončen do prosince, jak předjímal datace na titulní straně, a v práci se pokračovalo ještě po Novém roku, což pak dokládá datování předmluvy. Potíže s datací nastávají zejména u knížek lidového čtení a u kramářských písní, které jsou velmi často záměrně antedatované. Příčiny je třeba hledat v komerčním hledisku, neboť starší, dobou prověřený artikel budil u lidového čtenáře 18. a 19. století větší zájem nežli „žhavé“ novinky. Mimo to tiskař nepravdivým údajem o době tisku či neúplným impresem typu „vytištěno roku tohoto“ obcházel povinnost předkládat cenzurnímu orgánu každý text před rozmnožením.

Z uvedeného nám pěkně vyplývá, že **impresum** nemělo jen povahu reklamní. Legalizovalo vlastnickoprávní vztah k živnosti a k zisku z prodeje díla, stíralo anonymitu tiskárny, vedlo k odpovědnosti za ideový obsah i kvalitu typografického provedení a poněkud ztěžovalo nezákonný patisk. Kvůli snadnější cenzuře knižní výroby i obchodu vyžadovaly úplnou formu impresa světské a církevní instituce již od sklonku 15. století. Původci nelegálních tisků bez impres se vystavovali trestnímu postihu. Proto až do 20. století mnohé publikace z politických a náboženských důvodů nesly alespoň impresum neúplné, ba dokonce impresum falešné. O *neúplném impresu* hovoříme tehdy, je-li některý z výše uvedených údajů vynechán (nejčastěji jméno tiskaře). Naopak *falešné impresum* zatajuje a zatemňuje korektní údaje informacemi fingovanými anebo krycími. Zatajení údajů o výrobě je vlastní zpravidla

ilegálně pracujícím dílnám (např. Tiskárna bratrská v Ivančicích se kryla označeními „ex Horto“, „in Insula Hortensi“ nebo „in Horto nostro“).

Typograficko-ikonografické pojetí nejstarších titulních stran vycházelo z kánonu rukopisné knihy. K optickému zvýraznění textové složky sloužila nejprve již v minulosti povědomá xylografie čili způsob rozmnožení textu nikoli pohyblivými tiskovými písmeny, nýbrž dřevěným kompaktním štočkem se zrcadlově obrácenou řezbou jednoho či více slov. Francouzští a italští tiskaři přelomu 15. a 16. století namísto gotizující xylografie sahalí ke zřetelnějšímu čili vyznačovacímu písmu a vytvářeli takzvané typografické titulní strany, které se přes všechny vývojové peripetie budoucího knihtisku udržely dodnes. Závěrečná léta prvotiskové éry v Itálii přinesla navíc dosud neznámé vizuální členění textu, které pro svou neotřelost okamžitě proniklo i na titulní stranu. Je nazýváno ztrácející se sazbu, jejíž jednotlivé řádky mají půdorys trojúhelníku postaveného na špičce. Už v 15. století se důležitým prvkem stal titulní dřevořez plnící nejen reklamně-informační, ale i ilustrační funkci. Renesanční knihtisk takřka na tři století naopak ustálil dekorativní složky titulní strany: jednak šlo o lemování textu lištami, rámem či bordurou a jednak o členění jednotlivých textových sekvencí linkovým aparátem nebo vinětou. Barokní knihtisk, jak ještě uslyšíme, paralelizoval textovou složku titulní strany s frontispisem čili celostranným obrazem ilustračního nebo alegorického rázu. Přitom však vzrostla utilitární role tiskového písma, zejména vyznačovacích majuskulí. Titulní text byl při sazbě reprodukován všemi dosažitelnými stupni a písmovými řezy, takže módní směsice už sama o sobě vyvolávala jistý grafický účinek. Od konce 18. století, kdy autoři názvové údaje tvořili uměřeněji, byl znovu oživen princip typografické titulní strany, který je platný doposud.

Tištěná kniha v postupném zápasu o osamostatnění od rukopisné kultury přinesla čtenářům vedle kanonizované titulní strany další novum. Byly to vstupní pasáže a pomocný vydavatelský aparát. Tyto textové prvky nazýváme metaforicky **rámcové části**, protože vlastní text knihy uvozovaly a uzavíraly. Patří sem reklamní verše, verše na oslavu autora (mecenáše), verše na obranu literárních postupů, dedikace, všechny typy předmluv, privilegium na tisk nebo prodej, imprimatur či jiná podoba cenzurního schválení (aprobace a facultas), závěrečné dodatky (addenda), opravy chybné sazby (errata), rejstříky, obsah a konečně též soupis příloh, soupis předplatitelů a eventuální nakladatelská a knihkupecká nabídka.

Autory vstupních pasáží nebyli zdaleka jen původci vlastního textu, ale též spřátelení básníci, překladatelé, tiskaři, nakladatelé a v zahraničí i učené korektory. Jednotlivé části bývají opatřeny místem a datem vzniku i podpisem. Rukopisy vstupních pasáží byly do tiskáren dodávány zpravidla v průběhu výroby a často až na poslední chvíli. Proto mívá sazba těchto částí separátní archivní signatury a zvláštní číslování listů, sloupců či stran. Vstupní pasáže dokládají autorův vztah ke společnosti a jeho myšlenkovou a sociální vazbu na vnější podněty (projevy autostylizace, vyvěrající ze způsobů soudobého literárního života, nelze přitom ztotožňovat s charakterovými vlastnostmi pisatele). Pasáže též obsahují důležité údaje pro literárněhistorické a bibliografické zhodnocení tištěné knihy i pro studium její vnitřní historie a sociologicko-kulturní role. Ve zdůvodněných případech se stávají nástrojem atribuce a datace tisku.

Zatímco nejstarší prvotiskaři a výjimečně ještě i někteří tiskaři 16. století zařazovali dedikaci či rejstřík na první list hned po incipitu, od konce 15. století se prology počaly osamostatňovat a vkládat za nově zaváděný titulní list. Pomocný aparát rejstříků a errat našel uplatnění naopak v závěru publikace. Počet a rozsah jednotlivých rámcových částí byl určován soudobými literárními konvencemi, žánrem a posláním díla. Prvotisky se obvykle opatřovaly jen dedikací a nanejvýše věcným rejstříkem. V humanistickém období evropského knihtisku však přichází módní potřeba působit na čtenáře různými formálními, stylistickými i výtvarnými prostředky zároveň. Spisovatelé se tímto způsobem snažili zveřejnit co největší počet vlastních drobotin s minimálními finančními výlohami a vydavatelům i tiskařům tato snaha o prostou extenzi publikace konvenovala. Úvodní pasáže některých děl Šimona Lomnického z Budče a Bartoloměje Paprockého z Hlohova svou rozlohou dokonce přesahují délku vlastního textu, a z knihy tak vytvářejí jakýsi sborník drobných příležitostných skladeb. Výjimkou nebyl ani doprovod v podobě dřevořezových a později i mědirytových erbů a portrétů zainteresovaných osob. Sazeči zde tudíž nacházeli dostatečný prostor k řemeslným kreacím.

Počátkem 17. století vsuvky humanistického básnictví vycházely z módy. Počet rámcových částí včetně přitisků poklesl a forma úvodních textů i rejstříkového aparátu se s ohledem na konkrétní poslání díla a čtenářské potřeby typizovala. Během 18. a 19. století dospěla vazba mezi rámcovými částmi a hlavním textem k ideálně vyváženým proporcím.

Jedním z úvodních prvků rámcových částí byly **verše na obranu literárního postupu**. Zde autor vyjadřoval obavu z negativní reakce čtenářů. Verše, otiskované zpravidla na rubu titulního listu, nesly příznačné nadpisy „Proti

utrhačům“, „Ad zoilum“, „Contra zoilos“ anebo „Contrarium“. Většinou alibisticky ospravedlňovaly tematiku a prameny díla, v případě nutnosti i literární postup, např. „co jsem koli psal pro Boží chválu, čest, || z jiných kněh jsem bral, ten smysl církve jest“. Během 16. století se verše, případně i obrany psané prózou, zařazovaly obvykle jen do zábavných, erotických, satirických a utopistických spisů. Počínaje 17. stoletím se zakotvení těchto novinek upevnilo jak v žánrovém systému novodobých literatur, tak i ve čtenářském povědomí, a i když některá témata nadále narážela na odpor cenzury, obranné verše jako přežitek humanistického básnictví pozvolna vycházely z módy.

Podobné poslání měly také **verše na oslavu autora a mecenáše**. Byly koncipovány dle literárních a společenských konvencí mezi závěrem 15. a počátkem 17. století a udržovaly se sporadicky i později. Sazeč tyto verše umísťoval na rub titulního listu. Pomocí červené barvy, která zviditelňovala módní akrostich nebo chronogram, a prostřednictvím zdobných iniciál přitom kladl důraz na estetický vzhled, často souznívající s konceptem humanistických jednolistů. Tak jako formálně příbuznou dedikaci, tak i oslavné verše na příznivce stylizoval obvykle autor hlavního textu, nakladatel či tiskař. Tyto verše zdaleka neměly jen umělecké ambice, nýbrž v dobách, kdy pravidelný autorský honorář v moderním slova smyslu neexistoval, byly nástrojem k získání a oživení mecenášovy přízně. Tím, že pisatel vyzdvihl hlavně příznivcův starožitný původ, vzdělání, charakterové vlastnosti i obecné zásluhy, legálními postupy veřejně a s využitím určitého fingovaného nátlaku vlastně předkládal žádost o odměnu. Humanistické básnictví dovedlo k dokonalosti též verše na oslavu autorova či mecenášova erbu, který byl přitíštěn obvykle i s devízou vepsanou do nápisové pásky. Mohly však mít podobu pouhé narážky, např. erb Viléma doprovázejí verše „vidím tě, růže milá, || jak jsi krásná, pěkná, bílá“.

Třetí typ úvodních veršovanék měl reklamní a propagační funkci. Styl veršů navazoval na explicity středověkých rukopisů i nejstarších prvotisků, např. na novinovém letáku Pasquillus (Wittenberg? 1547) čteme: „Milí křesťané, kupujte a čtěte mne duověrně, || shledáte, že těch peněz za mne nedáte marně. || Jestliže v této věci nebudu pravdy vypravovati, || můžete mne z toho třeba před papežem obžalovati“. Topos oslovení čtenáře, lákaného ke koupi, se na titulní straně či před začátkem vlastního díla sporadicky udržoval až do 17. století.

Další složkou rámcových částí byla **dedikace** neboli veršovaný či prozaický text koncipovaný dle osobních představ pisatele i aktuálních literárních a společenských konvencí. Ačkoli většina starých tisků byla primárně dedikována jen jedné osobě, případně úzkému okruhu příznivců, věnováním se díky multiplicitě nákladu oslovovalo ve skutečnosti mnohem širší publikum. Nejstarší dedikace zahraničních prvotisků pocházejí z Itálie 60. let 15. století. S nejstarší, a to už samostatnou autorskou dedikací na Moravě přišla epická Thurócova Chronica Hungarorum (Brno 1488), tištěná Konradem Stahlem. Mezi tiskaři v Čechách se tento fenomén uchytil až zásluhou Mikuláše Bakaláře krátce po 1500. Prvenství patří třem věnováním od překladatelů Viktorina Kornela ze Všehrd a Řehoře Hrubého z Jelení ve sborníku Knihy čtvery (Plzeň 1501). Věnování zde nemají jen privátní ráz, ale jsou koncipována jako obecné předmluvy programově hájící češtinu jakožto literární jazyk.

V 16. století pro dedikaci charakteristická epistolární forma se projevovala hned v úvodu plnou titulaturou dedikanta. Po obřadném oslovení následovala stylizovaná chvála, připomínaly se vazby mezi pisatelem a dedikantem a důvody vedoucí k věnování. Vše pak rámovala povinná pisatelova skromnost a pokora (věnované dílo bývá naoko zlehčováno jako „papírový dárek“, původce sám sebe nazývá „nejzadnějším kopáčem na vinici Páně“). Tento topos je přítomný i u autorova podpisu, provázeného floskulemi „Ponížený služebník“, „Infimus cliens“, „Demüthigster höchst-verbundener geistlicher Diener“ atp. Autostylizace se opírala o soudobá pravidla umělecké tvorby a nelze v ní spatřovat charakterové vlastnosti pisatele.

Vedle pragmatičnosti byla specifickým znakem dedikace také aktuálnost. Tak, jak se nehodnotilo kriticky množství adresátů, nebylo proti soudobým pravidlům ani vyměňování dedikací. Tyto výměny, které inicioval především sám autor, odlišují velmi podstatně některé exempláře od zbytku nákladu, a proto jsou domácí knihovnědou označovány jako vydání variantní. Od počátku 16. století se v zahraničí nikoli ojedinele věnování doplňovalo titulním dřevorezem autora klečícího s knihou před dedikantem (panovníkem). U nás tento typ zobrazení přichází v Knize ... pana Stibora z Cimburka a z Tovačova (Praha 1539), nazývané častěji dle explicitu Hádání Pravdy a Lži o kněžské zboží a panování jich. Autor Ctibor Tovačovský z Cimburka tu je vyobrazen se svou Knihou klečící před králem Jiřím z Poděbrad. Od 17. století získal tento typ ilustrace samostatné místo na dedikačním (adoračním) frontispisu. Nesmíme zapomínat také na to, že věnování mohlo být do exempláře dopsáno také rukou ad hoc. Pak hovoříme o dedikačním exempláři.

Od dedikace, již byl vlastní vyšší literární styl, je třeba odlišovat **předmluvu**, která již nemá soukromý epistolární půdorys, ale směřuje k širokým vrstvám vnímatelů. Plní funkci obecného úvodu, a ve starých tiscích bývá proto

nadepsána „K čtenáři“, „Zpráva k dobrotivému čtenáři“, „Ad lectorem pium“, „Allocutio ad lectorem“, „Author lectori“, „Benevolo lectori“, „Praefatio ad lectorem“ či „Proemium“. Na rozdíl od mnoha antikvovaných dedikací zůstávaly věcně orientované předmluvy zachovány i v reedicích. Nejstarší předmluvy zahraničních prvotisků pocházejí z Itálie 60. let 15. století. V Čechách jsou předmluvy sv. Jeronýma pochopitelně zařazeny už do všech biblických prvotisků. Předmluvou je opatřeno také druhé vydání rytířského románu Guida de Columny Kronika trojanská (Praha 1487). Původními předmluvami překladatele Hrubého je rozhojnen též nejstarší překlad Petrarcova díla do národního jazyka, a to Kniehy dvoje o lékařství proti Štěstí a Neštěstí (Praha 1501). Předmluva připravovala čtenáře na vnímání vlastního díla. Lze z ní dovodit, k jakému okruhu čtenářů publikace směřovala a o jaké prameny se autor při psaní opíral a z jakých zkušeností vycházel. Zvláště v kazatelských příručkách a mravněvýchovných spiscích 16.-18. století nacházíme předmluvy, které skýtají nepřeborné, avšak subjektivně interpretované poznatky o životě, mravech, módě nebo zábavě města a vesnice. Časté jsou též zmínky o zakotvení zábavných látek v soudobém literárním spektru. Do úvodních pasáží historických děl bývala zase formulována teorie dějepisectví a jeho význam pro společnost. V některých dílech beletristické povahy je třeba od předmluvy odlišovat prolog, který patří již k vlastnímu textu díla a připravuje vstup do první kapitoly. Stejnou funkci jako prolog má v rozsáhlejších pracích naukové povahy úvod zvaný prolegomena.

Další složkou rámcových částí byla písemná forma schválení tiskové podoby díla. Toto **imprimatur** udělovala v rámci předběžné cenzury kompetentní státní či církevní instituce. Na rozdíl od geneticky starších privilegií, která se připomínala už na titulní straně, bývá imprimatur od 17. století zařazeno na samostatný list před, či za předmluvou. Latinsky tištěné schválení obsahuje povinné formulace „nihil obstat“ (lat. nic není na překážku), anebo „imprimi potest“ (možno tisknout). Poněvadž se povinně skládalo z názvu díla (případně i jména autora), jména imprimátora a místa a data udělení, stává se vhodným nástrojem k atribuci exempláře bez dochovaného titulního listu. Tých význam jako imprimatur mají výrazy approbatio a facultas.

Nikoho jistě nepřekvapí, že součástí rámcových částí se staly též různé typy **rejstříků**, neboť stejně jako obsah sloužily k rychlejší a snadnější orientaci v textu. Také věcné či stránkové údaje z rejstříku i obsahu lze dnes využít jako velmi dobrou pomůcku pro sledování úplnosti knihy. Věcné rejstříky čili abecedně řazené soupisy důležitých teologických pojmů (loci communes) uvedli do tištěné knihy italští tiskaři koncem 60. let 15. století. První domácí rejstříky doprovázely text takzvaného Dlabáčova Nového zákona (Plzeň? po 1476) a Pasionál Jacoba de Voragine (Plzeň? po 1476). Rejstříkované údaje se zprvu usouvztažňovaly k archové signatuře, ale se zdokonalováním vizualizačního aparátu tištěné knihy byly pojmy opatřovány čísly listu, sloupce anebo strany. Výběr a struktura čtenářských rejstříků se měnily v závislosti na typu publikace. Nejčastěji se přidávaly samostatné rejstříky jmenné, věcné a geografické. Informační princip aparátu, který se sestavoval a sázel až v posledním stadiu knižní výroby, tak vzrůstal. Péči o čtenářovo pohodlí zvýšili nakonec autoři a editoři naukové literatury 18. století, když zavedli kumulativní neboli generální rejstříky, v nichž byly všechny excerpované údaje řazený do jediné abecedy.

Poslední pravidelnou složkou rámcových částí bývala **errata** napravující sazečovy přehmaty, které korektor při prvním čtení přehlédl, anebo které zjistil až v poslední fázi výroby během korektury definitivně vytištěných archů. Soupis doplněný u každé chyby příslušnou stránkou nesl obvykle označení „Index erratorum“ nebo „Omýlení“. V knihách se počal objevovat během 70. let 15. století. Pokud víme, do jazykově české knihy errata poprvé zařadil snad Mikuláš Konáč z Hodiškova roku 1523.

Poslední dvě složky rámcových částí mají fakultativní charakter. Jen u obrazových knih přichází **soupis příloh** určující, na které místo má být konkrétní ilustrace vlepena nebo přivázána. Z toho vyplývá, že tato upozornění se začala objevovat až s masivním nástupem ilustrací pořízených tiskem z hloubky či tiskem z plochy. Dnes soupis užíváme jako mnohdy jedinou pomůcku ke zjištění intaktnosti zkoumaného exempláře.

Vydavatelé zařazovali na závěr knihy též **soupis předplatitelů**. Měl evidentně reklamní funkce, neboť obsahoval-li jména politických, hospodářských či kulturních celebrit, publikace budila zejména na venkově větší čtenářský zájem. Seznam předplatitelů čili subskribentů dnes využíváme jako autentický pramen pro výzkum recepce tištěné literatury v různých společenských vrstvách.